

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра конституційного права та порівняльного правознавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан юридичного факультету

Лазур Я.В.

«30» серпня 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Рівень вищої освіти	Другий (магістерський) рівень вищої освіти
Галузь знань	08 Право
Спеціальність	081 Право
Освітня програма	Право
Статус дисципліни	Основна
Мова навчання	Українська

Робоча програма з навчальної дисципліни «Актуальні проблеми конституційного права та процесу» для здобувачів вищої освіти галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право освітньо-професійної програми Право.

Розробники: Продан Вікторія Іванівна, асистент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
Белова Мирослава Володимирівна, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

протокол № 12 від 18 травня 2023 року.

Завідувач кафедри д.ю.н., проф. Бисага Ю.М.

Схвалено науково-методичною комісією юридичного факультету.

протокол № 5 від 6 червня 2023 року.

Голова науково-методичної комісії к.ю.н., доц. Черевко П.П.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4 / 4	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120 / 120	1	1
Кількість модулів – 1/1	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: 2,6	2-й	2-й
Аудиторних: 46 год / 14	Лекції:	
Самостійної роботи: 74 год / 106	24 год	10 год
	Практичні (семінарські):	
	22 год	4 год
	Лабораторні	
Вид підсумкового контролю: іспит	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	74 год	106 год

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення дисципліни «Актуальні проблеми конституційного права та процесу» є: аналіз сучасних проблем розвитку конституційного права та процесу в контексті євроінтеграційних процесів; опанування системи знань з актуальних проблем конституційного права України; розв'язання складних теоретичних та практичних проблемах конституційного будівництва; вироблення навиків аналітичного мислення; здатність до тлумачення нормативно-правових актів; засвоєння основ методики нормотворчого процесу.

Завданнями вивчення дисципліни «Актуальні проблеми конституційного права та процесу» є: з'ясування як загальних цінностей конституційного права України, так і важливих його складових (інститутів); засвоєння найбільш важливого джерела Конституційного права – Конституції України та інших джерел конституційного права України.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен *знати:* історію конституційної традиції України; етапи сучасного конституціоналізму; характеристику загальних засад конституційного ладу; генезис сучасного конституціоналізму та його сучасний стан; джерела конституційного права та процесу; правову природу принципів сучасного конституційного права та процесу; еволюцію прав людини та тенденції їх розвитку; основні властивості та класифікацію прав людини (покоління прав людини); актуальні питання сучасних прав людини; конституційні засади гарантій прав людини та систему їх захисту; конституційні засади обмежень прав людини в умовах воєнного стану та особливих правових режимів; конституційно-правовий статус особи; конституційно-правовий інститут громадянства; засади конституційного статусу іноземців, осіб без громадянства, біженців та внутрішньо переміщених осіб; конституційні засади демократії та демократичних інститутів; оперувати знаннями щодо діяльності Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, Конституційного Суду та органів місцевого самоврядування в Україні.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Інтегральна компетентність: здатність розв'язувати задачі дослідницького та інноваційного характеру у сфері права.

Загальні компетентності:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК 1);
- здатність проводити дослідження на відповідному рівні (ЗК 2);
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел (ЗК 3);
- здатність до адаптації та дії в новій ситуації (ЗК 4);
- здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності) (ЗК 8);
- здатність розробляти проекти та управляти ними (ЗК 10).

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

- здатність застосовувати принципи верховенства права для розв'язання складних задач і проблем, у тому числі, у ситуаціях правової невизначеності (СК 1);
- здатність використовувати сучасні правові доктрини та принципи у правотворчості та в процесі застосування інститутів публічного і приватного права, а також кримінальної юстиції (СК 5);
- здатність обґрунтовувати та мотивувати правові рішення, давати розгорнуту юридичну аргументацію (СК 6);
- здатність застосовувати знання та розуміння основних засад (принципів) та процедур судочинства в Україні (СК 7);
- здатність застосовувати медіацію та інші правові інструменти альтернативного позасудового розгляду та вирішення правових спорів (СК 8);
- здатність ухвалювати рішення у ситуаціях, що вимагають системного, логічного та функціонального тлумачення норм права, а також розуміння особливостей практики їх застосування (СК 10);

- здатність доносити до фахівців і нефахівців у сфері права інформацію, ідеї, зміст проблем та характер оптимальних рішень з належною аргументацією (СК 13);

- здатність самостійно готувати проекти нормативно-правових актів, обґрунтовувати суспільну обумовленість їх прийняття, прогнозувати результати впливу на відповідні суспільні відносини (СК 14);

- здатність самостійно готувати проекти актів правозастосування, враховуючи вимоги щодо їх законності, обґрунтованості та вмотивованості (СК 15).

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Актуальні проблеми конституційного права та процесу» викладається протягом другого семестру.

Передумовами вивчення навчальної дисципліни є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП):

- ОК 10 Конституційне право зарубіжних країн (в тому числі курсова робота)
- ОК 11 Конституційне право України
- ОК 12 Конституційно-процесуальне право

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Актуальні проблеми конституційного права та процесу» вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення таких програмних результатів навчання:

Результати навчання	Шифр РН
Оцінювати природу та характер суспільних процесів і явищ, і виявляти розуміння меж та механізмів їх правового регулювання	РН 1
Співвідносити сучасну систему цивілізаційних цінностей з правовими цінностями, принципами та професійними етичними стандартами.	РН 2
Проводити збір, інтегрований аналіз та узагальнення матеріалів з різних джерел, включаючи наукову та професійну літературу, бази даних, цифрові, статистичні, тестові та інші, та перевіряти їх на достовірність, використовуючи сучасні методи дослідження.	РН 3
Здійснювати презентацію свого дослідження з правової теми, застосовуючи першоджерела та прийоми правової інтерпретації складних комплексних проблем, що постають з цього дослідження, аргументувати висновки.	РН 4
Обґрунтовано формулювати свою правову позицію, вміти опонувати, оцінювати докази та наводити переконливі аргументи.	РН 6
Дискутувати зі складних правових проблем, пропонувати і обґрунтовувати варіанти їх розв'язання.	РН 7

Оцінювати достовірність інформації та надійність джерел, ефективно опрацьовувати та використовувати інформацію для проведення наукових досліджень та практичної діяльності.	PH 8
Аналізувати взаємодію міжнародного права та міжнародно-правових систем з правовою системою України на основі усвідомлення основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування права.	PH 10
Використовувати передові знання і методики у процесі правотворення та правозастосування інститутів публічного та приватного права і кримінальної юстиції.	PH 11
Аналізувати та оцінювати практику застосування окремих правових інститутів.	PH 13
Обґрунтовувати правову позицію на різних стадіях правозастосування.	PH 14
Мати практичні навички розв'язання проблем, пов'язаних з реалізацією процесуальних функцій суб'єктів правозастосування.	PH 15
Брати продуктивну участь у розробці проектів нормативно-правових актів, обґрунтовувати суспільну обумовленість їх прийняття, прогнозувати результати їх впливу на відповідні суспільні відносини.	PH 16
Інтегрувати необхідні знання та розв'язувати складні задачі правозастосування у різних сферах професійної діяльності.	PH 17

**Оцінювання окремих видів навчальної роботи з
дисципліни**

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Очна форма навчання	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні заняття	11	50
Модульна контрольна робота	1	50
Разом		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Максимальна оцінка за виконання модульної контрольної роботи – 50 балів. Із врахуванням, що студент вірно окреслив в рамках пояснювальної записки актуальність прийняття такого законопроекту, його суспільнокорисність, окреслив механізм реалізації запропонованих нововведень.

Студент, який за результатами модульних контролів отримав оцінку «F» (0-34 бали), повинен до проведення підсумкового (семестрового) контролю покращити цю оцінку принаймні до показника FX (≥ 35 балів). Без такого покращання він до підсумкового (семестрового) контролю не допускається.

Критерії оцінювання поточного та підсумкового семестрового контролю

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	зараховано
82-89	B	зараховано
74-81	C	зараховано
64-73	D	зараховано
60-63	E	зараховано
35-59	FX	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Знання здобувачів освітнього ступеня магістра з дисципліни оцінюється за такими критеріями:

- оцінку «відмінно» (90-100 балів, A) заслуговує здобувач ступеня вищої освіти, який всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом; вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях; засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою; засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для юриста; вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.
- оцінку «добре» (82-89 балів, B) заслуговує здобувач ступеня вищої освіти, який повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-

програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях; має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування правових проблем; під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

- оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує здобувач ступеня вищої освіти, який в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на заліку з певною кількістю помилок; вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність; опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

- оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) заслуговує здобувач ступеня вищої освіти, який знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у правничій професії; виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок; ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою; допускає на заняттях чи заліку помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення;

- оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) заслуговує здобувач ступеня вищої освіти, який володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер;

- оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) виставляється здобувачеві ступеня вищої освіти, який виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань;

- оцінка «незадовільно» (35 балів, F) виставляється здобувачеві ступеня вищої освіти, який володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім; допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою; не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Конституціоналізм, Конституція та конституційне право: їх взаємозв'язок та загальна характеристика

1. Поняття конституціоналізму та основні етапи становлення.
2. Основні типи (моделі) конституціоналізму.
3. Генезис українського конституціоналізму та його сучасний стан.
4. Основні положення теорії конституції.
5. Історія конституційного розвитку України.
6. Джерела конституційного права та процесу.

Тема 2. Принципи сучасного конституційного права та процесу.

1. Підходи до розуміння принципів конституційного права та процесу.
2. Джерела походження принципів конституційного права.
3. Універсальні принципи конституційного права.
4. Цивілізаційні принципи конституційного права.
5. Правосімейні принципи конституційного права.
6. Національні принципи конституційного права.

Тема 3. Демократія в конституційні парадигмі XXI століття.

1. Сучасний стан демократії.
2. Конституційні аспекти демократії.
3. Юридизація та самозахист демократії.
4. Конституційні засади виборів.
5. Конституційні принципи виборчого права та їх реалізація.
6. Референдум у системі інститутів демократії на сучасному етапі.

Тема 4. Актуальні питання конституційно-правового статусу людини та громадянина.

1. Конституційно-правовий статус громадянства.
2. Актуальні питання конституційного правового статусу іноземців, біженців, осіб без громадянства та внутрішньо переміщених осіб.

Тема 5. Права людини в національному та європейському контекстах.

1. Еволюція прав людини.

2. Основні властивості прав людини (людська гідність, невідчужуваність та невіддільність, рівнозначність взаємозв'язаність та невіддільність).

3. Покоління прав людини.
4. Новітні права людини: світовий досвід та їх законодавче закріплення.
5. Деякі аспекти реалізації соматичних прав людини в Україні.
6. Етичні питання реалізації соматичних прав людини.
7. Обмеження прав людини в умовах надзвичайних правових режимів

Тема 6. Механізм захисту та реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина на сучасному етапі розвитку української державності.

1. Гарантування прав та свобод людини і громадянина Конституційним Судом України.
2. Процесуальний порядок захисту прав людини та громадянина органами прокуратури, дізнання, досудового слідства та органами які проводять оперативно-розшукову діяльність.
3. Інститут Уповноваженого Верховної ради України з прав людини.
4. Адвокатура в механізмі захисту прав людини.

Тема 7. Європейський суд з прав людини в механізмі захисту прав та свобод людини.

1. Роль Європейського суду з прав людини у забезпеченні належного захисту прав людини.
2. Провадження в Європейському суді з прав людини та особливості тлумачення ним Конвенції про захист соматичних прав людини і основоположних свобод.
3. Проблема застосування судами України рішень ЄСПЛ щодо України та інших держав-учасниць.

Тема 8. Актуальні проблеми удосконалення виборчого процесу в Україні.

1. Нормативно-правове регулювання виборчого процесу в Україні.
2. Виборчий кодекс України
3. Основні проблеми проведення місцевих виборів.
4. Проблема удосконалення виборчої системи з парламентських виборів з урахуванням передового європейського досвіду.

5. Перспективи у зв'язку з відмовою України від мажоритарної складової виборчої системи на парламентських виборах та кроки подальшого зближення з ЄС.

6. Зловживання демократією в Україні під час виборчого процесу

7. Проблемні питання організації та проведення президентських виборів відповідно до нового законодавства.

Тема 9. Конституційні основи реформування територіального устрою та місцевого самоврядування в Україні.

1. Поняття, принципи та система адміністративно-територіального устрою.

2. Адміністративно-територіальна реформа в Україні та її мета.

3. Зміцнення правових гарантій місцевого самоврядування у світлі здійснення конституційної реформи місцевого самоврядування.

Тема 10. Актуальні питання сучасного конституційного процесу в Україні.

1. Конституційний процес України та актуальні питання його вдосконалення.

2. Місце конституційної скарги в механізмі захисту прав людини в Україні.

3. Особливості провадження у справах за конституційними скаргами в Конституційному Суді України.

4. Порядок застосування рішень та висновків Конституційного Суду України судами загальної юрисдикції.

5. Юридичні позиції Конституційного Суду України з питань організації та функціонування органів та посадових осіб публічної влади.

Тема 11. Конституційно-правові механізми захисту національної безпеки в умовах гібридної війни

1. Поняття гібридної війни та її вплив на конституційно-правові механізми захисту національної безпеки.

2. Роль Конституції України у забезпеченні національної безпеки в умовах зовнішніх загроз.

3. Обмеження конституційних прав і свобод громадян в умовах надзвичайного та воєнного стану.

4. Конституційно-правові засоби боротьби з інформаційною агресією та кібератаками.

5. Порівняння конституційних підходів до забезпечення національної безпеки в Україні та інших країнах.

Тема 12. Конституційно-правові основи післявоєнного відновлення України: виклики та перспективи

1. Поняття післявоєнного відновлення України.
2. Актуальні конституційні трансформації для ефективного відновлення.
3. Роль Конституції України у забезпеченні соціальної справедливості.
4. Механізми захисту прав людини під час післявоєнного відновлення.
5. Позитивний зарубіжний досвід післявоєнного розвитку та відбудови.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Структура навчальної дисципліни для очної форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин – 120					
	Форма навчання: очна					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні заняття	лаборанти	індивідуальна робота	Самостійна робота
2-й семестр						
Тема 1. Конституціоналізм, Конституція та конституційне право: їх взаємозв'язок та загальна характеристика	10	2	2			6
Тема 2. Принципи сучасного конституційного права та процесу	8	2	-			6
Тема 3. Демократія в конституційній парадигмі XXI століття	10	2	2			6
Тема 4. Актуальні питання конституційно-правового статусу людини та громадянина	10	2	2			6
Тема 5. Права людини в національному та європейському контекстах	10	2	2			6
Тема 6. Механізм захисту та реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина на сучасному етапі розвитку української державності	10	2	2			6
Тема 7. Європейський суд з прав людини в механізмі захисту прав та свобод людини	10	2	2			6
Тема 8. Актуальні проблеми удосконалення виборчого процесу в Україні	10	2	2			6

Тема 9. Конституційні основи реформування територіального устрою та місцевого самоврядування в Україні	10	2	2			6
Тема 10. Актуальні питання сучасного конституційного процесу в Україні	10	2	2			6
Тема 11. Конституційно-правові механізми захисту національної безпеки в умовах гібридної війни	11	2	2			7
Тема 12. Конституційно-правові основи післявоєнного відновлення України: виклики та перспективи	11	2	2			7
Разом	120	24	22			74

6.3. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		очна
1	Тема 1. Конституціоналізм, Конституція та конституційне право: їх взаємозв'язок та загальна характеристика	2
2	Тема 2. Демократія в конституційній парадигмі XXI століття	2
3	Тема 3. Актуальні питання конституційно-правового статусу людини та громадянина	2
4	Тема 4. Права людини в національному та європейському контекстах	2
5	Тема 5. Механізм захисту та реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина на сучасному етапі розвитку української державності	2
6	Тема 6. Європейський суд з прав людини в механізмі захисту прав та свобод людини	2
7	Тема 7. Актуальні проблеми удосконалення виборчого процесу в Україні	2
8	Тема 8. Конституційні основи реформування територіального устрою та місцевого самоврядування в Україні	2
9	Тема 10. Актуальні питання сучасного конституційного процесу в Україні	2
10	Тема 11. Конституційно-правові механізми захисту національної безпеки в умовах гібридної війни	2
11	Тема 12. Конституційно-правові основи післявоєнного відновлення України: виклики та перспективи	2
Разом		22

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
		Очна
1	Тема 1. Конституціоналізм, Конституція та конституційне право: їх взаємозв'язок та загальна характеристика	6
2	Тема 2. Принципи сучасного конституційного права та процесу	6
3	Тема 3. Демократія в конституційні парадигмі ХХІ століття	6
4	Тема 4. Актуальні питання конституційно-правового статусу людини та громадянина	6
5	Тема 5. Права людини в національному та європейському контекстах	6
6	Тема 6. Механізм захисту та реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина на сучасному етапі розвитку української державності	6
7	Тема 7. Європейський суд з прав людини в механізмі захисту прав та свобод людини	6
8	Тема 8. Актуальні проблеми удосконалення виборчого процесу в Україні	6
9	Тема 9. Конституційні основи реформування територіального устрою та місцевого самоврядування в Україні	6
10	Тема 10. Актуальні питання сучасного конституційного процесу в Україні	6
11	Тема 11. Конституційно-правові механізми захисту національної безпеки в умовах гібридної війни	7
12	Тема 12. Конституційно-правові основи післявоєнного відновлення України: виклики та перспективи	7
	Разом	50

6.5. Індивідуальні завдання

Здобувачі ступеня вищої освіти «Магістр» самостійно виконують індивідуальні завдання на запропоновану викладачем тематику.

7. Рекомендовані джерела інформації

Нормативно-правові акти:

1. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст.502.
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
3. Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст.799.
4. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст.429.
5. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Конституція Автономної Республіки Крим від 21 жовтня 1998 р., затв. Законом України від 23 грудня 1998 р. № 350-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 5-6. Ст. 43.
7. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8 липня 2011 р. № 3671-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>
8. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10 лютого 1998 р. № 90/98-ВР (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/90/98-вр>.
9. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1798-VIII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>.
10. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03 лютого 2015 р. № 141-VIII. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/141-19>
11. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI (із змін.). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
12. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235III (із змін.). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>.
13. Про Державний реєстр виборців: Закон України від 22 лютого 2007 р. № 698-V (із змін.). URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/698-16>.
14. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05 лютого 2015 р. № 157-VIII. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
15. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 47-50. С.124.

16. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
17. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII (в ред. Закону від 13 січня 2011 р. № 2938-VI). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
18. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII (із змін.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
19. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>
20. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР (в ред. Закону від 22 грудня 2005 р. № 3277-IV). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>.
21. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
22. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV (із змін.). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
23. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25 червня 1992 р. № 2494-XII .URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>.
24. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11 липня 2001 р. № 2625-III (із змін.). URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>.
25. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент): Закон України від 10 вересня 2019 р. № 39-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-20>
26. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2365-III (із змін.). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>
27. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>
28. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII (із змін.). URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
29. Про Раду міністрів Автономної Республіки Крим: Закон України від 16 червня 2011 р. № 3530-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3530-17>
30. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 р. № 183/98-ВР URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр>
31. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
32. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 р. № 987-XII (із змін.). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>

33. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 р. № 2493-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/249314>
34. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17 червня 2014 р. № 1508-VII. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>
35. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 р. № 93-IV (із змін.). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93-15>
36. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII (із змін.). URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>
37. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
38. Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України: Закон України від 19 грудня 2019 року № 400-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-20#Text>
39. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>
40. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>
41. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 р. № 1932-VI (із змін.). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-15>

Допоміжна література:

1. Алмаші І.М. Загальна декларація прав людини ООН як джерело конституційного права України. *Науковий Вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Вип. 34. Ч. 1. Ужгород, 2015. С. 72 – 76.
2. Алмаші І.М. Реалізація прав людини в Україні: монографія. Ужгород, Видавничий центр Закарпатського інституту ім. А.Волошина ПрАТ ВНЗ «МАУП», 2015. 226 с.
3. Бедь В.В. Конституційно-правові основи реалізації права людини на свободу совісті та віровизнання: монографія. Ужгород, Інформаційно-видавничий центр «УУБА-КаУ», 2010. 278 с.
4. Бабій М. Свобода релігії: проблемні питання теоретичного осмислення, практичної реалізації та захисту. *Релігійна свобода. Свобода релігії та міжконфесійний діалог: глобальні виміри й локальні вияви*. К.:УВК. 2011. №16. С. 6-14.
5. Белов Д.М., Бузіна О.І. Проблема реалізації конституційного права громадян на мирні збори: окремі аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. № 1. 2014. С. 60-63...

6. Белов Д.М., Сідак М.В. Права і свободи людини та громадянина на сучасному етапі розвитку державності та права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2008. Випуск 9. С. 207-211.
7. Белов Д.М., Громовчк М.В. Система захисту прав і свобод людини і громадянина: доктринальні засади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* Вип. № 42. 2017. С. 27-31.
8. Громовчук М.В. Право на штучне переривання вагітності в аспекті права людини на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* Вип. № 47. Том I. 2017. С. 72-75
9. Громовчук М.В. Право людини на життя: питання доктринального тлумачення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* Вип. № 44. Том I. 2017. С. 40-42.
10. Громовчук М.В. Козодаєв С.П. *Соматичні права людини серед інших прав та свобод людини та громадянина: окремі аспекти. Закарпатські правові читання: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (19-21 квітня 2018 року, м. Ужгород).* С.80-85
11. Громовчук М.В. Евтаназія в Україні: питання реалізації конституційного права людини. *Український часопис конституційного права.* 2021. № 2. С. 28-33
12. Громовчук М.В. Коопераційна модель державно-церковних відносин (на прикладі Словацької Республіки). *Visegrad Journal on Human Rights.* 2016. № 2/1. S. 39-46.
13. Громовчук М.В. Вплив церкви на інститут шлюбно-сімейних відносин: історичні аспекти. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2016. № 6. S. 39-46.
14. Громовчук М.В. Модель державно-церковних відносин в Першій Чехословацькій Республіці. *Конституційно-правові академічні студії.* 2016. № 1. С.48-58.
15. Громовчук М.В. Конституційно-правове закріплення евтаназії в зарубіжних країнах. *Конституційно-правові академічні студії.* 2016. № 2. С. 32-38.
16. Громовчук М.В., Белов Д.М. Право людини на життя: питання доктринального тлумачення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2017. Випуск 44. Том I. С. 40-42
17. Громовчук М.В. Конституційна система захисту прав і свобод людини та громадянина: питання теорії. *Конституційно-правові академічні студії.* 2017. С.18-26
18. Громовчук М.В. Право людини на життя: теоретичні та практичні засади. *Порівняльно-аналітичне право.* 2017. № 2. С. 37-41.

19. Громовчук М.В., Белов Д.М. Норма конституційного права та правовий статус людини і громадянина в конституційному праві України: деякі питання співвідношення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 5
20. Громовчук М.В. Репродуктивні права людини: проблемні аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С.38-41.
21. Громовчук М.В. Biomedical research: issues of restriction of somatic human rights. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 6. Part 1. S. 33-38.
22. Громовчук М.В. Соматичні (особистісні) права: співвідношення категорій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Вип. 62. 2020.
23. Громовчук М.В. Белов Д.М., Конституційно-правовий статус особи: базові підходи. *Конституційно-правові академічні студії*. 2020. № 1. С. 77-83.
24. Громовчук М.В. Система захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні та Словаччині. *Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку*: матеріали міжнародної конференції (м. Одеса, 9 березня 2018 р.) С. 37-41.
25. Громовчук М.В. Державо-церковні відносини: понятійно-категоріальний апарат. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 15–16 лютого 2019 р. Ужгород: Ужгородський національний університет. 2019. с. 37-40.
26. Громовчук М.В. Евтаназія в Нідерландах: право на гідну смерть чи вбивство з милосердя? *Забезпечення прав людини четвертого покоління у системі охорони здоров'я*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. (12 квітня 2019 р.) м. Ужгород. С. 59-63.
27. Громовчук М.В. До визначення понять «біоетика», «біоправо», «біоюриспруденція». *Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (м. Ужгород, 3-4 травня 2019 р.) С. 41-43.
28. Громовчук М.В. Репродуктивні права людини. Матеріали IV міжнародної конференція «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні». (м. Чернівці 16 жовтня 2020 р.) С. 25-28.
29. Громовчук М.В. Евтаназія в Україні: питання теорії. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії». (м. Ужгород 8-9 травня 2020 р.) С.18-23.
30. Громовчук М.В. Правова природа прав людини четвертого покоління: теоретичні засади. *Забезпечення прав людини четвертого покоління в системі охорони здоров'я*. Матеріали II Міжнародної науковопрактичної конференції. (м. Ужгород, 30 квітня 2020 р.) С.46-51.

31. Громовчук М.В. Закріплення соматичних прав в міжнародних нормативно-правових актах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Вип. 63. 2021. С. 46-51.
32. Биков О. Особливості взаємовідносин держави та церкви на сучасному етапі суспільного розвитку. *Науково-просвітницький правничий журнал. Вибори та демократія*. 2011. №4(30). С. 30-34.
33. Бисага Ю.М., Белов Д.М. Права людини: основні напрямки сучасного розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2006. Випуск 5. С. 89-93.
34. Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 року.
35. Декларація про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин ООН від 18 грудня 1992 року.
36. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року.
37. Конституційне право України. Підручник. Авторський колектив. 9-е видання перероблене та доповнене. Ужгород. Гельветика. 2018. 462 с.
38. Конституційне право України. Підручник. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика». 2016. 476 с.
39. Конституційне право України: підручник / [Алмаші І. М. та ін.; уклад.: Коцкулич В. В., Джуган В. В.]; ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т», юрид. ф-т, каф. конституц. права та порівнял. правознавства. 8-е вид., перероб. та допов. Ужгород: Гельветика, 2018. 409 с.
40. Конституційне право України: Підручник / За ред. Ю. М. Тодики, В.С. Журавського. К.: ІнЮре, 2002. С. 222–241.
41. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
42. Конституція України: Науково-практичний коментар / В.Б. Авер'янов, О.В. Батанов, Ю.В. Баулін та ін.: ред. кол. В.Я. Тацій, Ю.П. Битяк, Ю.М. Грошевой та ін. Харків: Право; К.: ІнЮре, 2003. С. 186–192.
43. Козодаєв С.П., Белов Д.М., Бисага Ю.М., Громовчук М.В. Захист конституційних прав і свобод людини у процесі проведення біомедичних досліджень: монографія. ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т», Ін-т держави і права країн Європи. Ужгород, 2018. 177 с
44. Лозко Г.С. Етнологія України: навч. посібник. Київ: АртЕК, 2001. 304 с.
45. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року.
46. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 року.

47. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: Монографія. К.: Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. 472 с.
48. Палінчак М.М. Свобода релігії в сучасному світі: теоретико-методологічний аспект. *Науковий журнал «Політик»*. Випуск 2. 2015. С. 70-73.
49. Палінчак М.М. Трансформація державно-церковних відносин у постсоціалістичному суспільстві (на прикладі країн Центральної і Східної Європи). Монографія. Ужгород: поліграф центр «Ліра», 2013. 472 с.
50. Палінчак М.М. Церковне право: навчально-методичний посібник. Ужгород, 2000. 88 с.
51. Права людини в національному та європейському контекстах: підручник / Н.І. Петрецька, Ю.М. Бисага, Д.М. Белов та ін.; за заг. ред. Н. І. Петрецької, Ю. М. Бисаги. Видавничий дім «Гельветика». Ужгород, 2018. 482 с.
52. Сергієнко Г. Конституційно-правове регулювання відносин Української держави і релігійних організацій та гарантування свободи віросповідання: до питання їх взаємозв'язку. *Право України*. 2004. № 12. С. 12–14.
53. Фаловська І.М., Бисага Ю.М., Бисага Ю.Ю., Коцкулич В.В. Конституційний принцип рівності: правозастосовчі аспекти: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 204 с.
54. Четверте покоління прав людини: особливості правового регулювання, проблеми та перспективи розвитку у сфері охорони здоров'я: монографія за заг. ред. Булеци С.Б., Менджул М.В. Ужгород: Видавництво «Говерла» 2020. 444 с.
55. Hromovchuk M. Euthanasia: religious and legal principles. *European Humanitarian Studies*. 2020. № 1.
56. Hromovchuk M. Somatic rights: international aspects. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 1. S.143-147.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. www.president.gov.ua. – Офіційна сторінка Президента України
2. www.rada.gov.ua – Офіційна сторінка Верховної Ради України
3. www.kmu.gov.ua - Офіційна сторінка Кабінету Міністрів України
4. www.rainbow.gov.ua - Офіційна сторінка Ради національної безпеки та оборони України
5. www.ombudsman.kiev.ua – Офіційна сторінка Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
6. www.cvk.gov.ua - Офіційна сторінка Центральної виборчої комісії України

7. <http://vkksu.gov.ua/> - Офіційна сторінка Вищої кваліфікаційної комісії суддів України
8. <http://nsj.gov.ua/> - Офіційна сторінка Національної школи суддів України
9. <http://www.nau.kiev.ua/> - правові системи НаУ
10. <http://www.liga.net> – «Ліга»
11. <http://www.razumkov.org.ua> - Центр Разумкова
12. <http://www.nbuv.gov.ua/node/2116> - Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського